

Kolum Meken

Transatlantik

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Colum McCann

TRANSATLANTIC

Copyright © 2013 by Colum McCann

All rights reserved.

Translation Copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

The publisher acknowledges the financial assistance of
Ireland Literature Exchange (translation fond), Dublin,
Ireland.

www.irelandliterature.com

info@irelandliterature.com

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Ovaj roman posvećujem
Loreti Brenan Glaksman.
Kao i Alison i Izabeli.
Naravno i Brendanu Berku.*

*Pisac želi da zahvali
Fondaciji Džona Sajmona Gugenhajma
za grant kojim mu je pomogla da napiše ovaj
roman i obavi istraživanja za njega.*

Istorija nije nema. Koliko god je posedovali,
lomili i lagali o njoj, ljudska istorija odbija da ćuti.
Uprkos gluvoći i neznanju, vreme koje je bilo
nastavlja da se zgušnjava u vremenu koje jeste.

EDUARDO GALEANO

2012.

KUĆICA JE BILA NA IVICI MORSKOG RUKAVCA. ČULA JE VETAR i kišu kako šibaju po prostranstvu otvorene vode: kiša je udarala u drveće i na silu se probijala do trave.

Počela je da se budi rano ujutro, čak i pre dece. Tu kuću je vredelo slušati. Čudni zvuci s krova. U početku je mislila da pacovi trče po pločama od škriļjca, ali je ubrzo otkrila da to galebovi preleću i ispuštaju ostrige na krov kako bi im slomili ljušturu. To se događalo uglavnom ujutro, ponekad u suton.

Školjke bi prvo fijuknule, pa nečujno odskočile, zatim zazveketale kotrljajući se po krovu dok ne padnu u visoku travu poprskanu krečom.

Kad bi školjka pala pravo na vrh, pukla bi, ali kad bi s neba pala postrance, ne bi se slomila: ležala bi tamo kao projektil koji nije eksplodirao.

Kao akrobate, galebovi su se obrušavali na slomljene školjke. Nakratko utolivši glad, leteli bi opet ka vodi kao plavosive eskadrile.

Ubrzo bi po sobama počeli da se meškolje, čulo se otvaranje prozora, komoda i vrata, vetar s rukavca što se širi kućom.

PRVA KNJIGA

1919.

Senka oblaka

BEŠE TO PREPRAVLJEN BOMBARDER, „VIKERS VIMI“, SAV OD drveta, platna i žice. Bio je širok i nezgrapan, ali Alkok ga je svejedno smatrao okretnom spravicom. Potapšao bi ga svaki put kad bi se peo u njega, pa skliznuo u kabinu do Brauna. U jednom glatkom pokretu tela. Ruke na leptiru gasa, nogu na pedali krmila pravca, već bi osećao da je u vazduhu.

Najviše od svega je voleo da se digne iznad oblaka i leti pod čistom sunčevom svetlošću. Nagnuo bi se preko ivice i video pomeranje senke na belini ispod sebe, njeno širenje i skupljanje na površini oblaka.

Braun, navigator, bio je uzdržaniji – bilo mu je neprijatno da tako diže prašinu. Sedeo je nagnut napred u kabini, osetljiv na sve putokaze koje uređaj može da pruži. Umeo je da naslutiti oblik vetra, ali je ipak verovao u ono što zapravo može da dotakne: u kompase, karte, libelu ćušnutu uz stopala.

* * *

U TO DOBA pojam džentlmena je gotovo postao legenda. Veliki rat je uzdrmao svet. Nepodnošljiva vest o šesnaest miliona mrtvih skliznula je s velikih metalnih cilindara novinskih štamparija. Evropa je postala lonac za topljenje kostiju.

Alkok je pilotirao lovcima ratnog vazduhoplovstva. Ispod stajnog trapa su mu ispadale male bombe. Iznenađna lakoća letelice. Trzaj naviše u noći. Naginjao se iz otvorene kabine i gledao kako dole rastu pečurke dima. Poravnao bi avion i okrenuo ga kući. U tim trenucima Alkok je žudeo za bezimenošću. Leteo bi po mraku, aviona otvorenog prema zvezdama. Zatim bi se pod njim ukazalo sletišće, nalik bodljikavoj žici osvetljenoj kao oltar neke čudne crkve.

Braun je leteo u izviđanje. Bio je vešt u matematici letenja. Umeo je svaki put da pretvori nebo u niz brojeva. Čak je i na zemlji stalno računao, iznalazio nove načine da sprovede avion kući.

OBA OVA MUŠKARCA dobro su znala šta znači biti oboren.

Turci su uhvatili Džeka Alkoka u misiji dalekometnog bombardovanja nad zalivom Suvla i probušili mu avion vatrom iz mitraljeza, otkinuli mu desnu elisu. On i dva člana posade prinudno su se spustili u more, pa otplivali do obale. Poterali su ih gole tamo gde su držali nizove drvenih kavešćića za ratne zarobljenike. Na otvorenom. Pored njega je bio jedan Velšanin s mapom sazvežđa, pa je Alkok uvežbavao navigatorsku veštinu, zarobljen u turskoj noći posutoj nitnama: bio mu je dovoljan samo pogled na nebo i znao je tačno koje je doba. Ipak je Alkok više od svega želeo da petlja oko motora. Kad je premešten u logor za internirana lica u Kodosu, menjao je čokoladu dobijenu od Crvenog krsta za dinamomašinu, trampio šampon za delove vučne elise, pa

---

napravio niz improvizovanih ventilatora od parčića žice, bambusa, zavrtanja i baterija.

Tedi Braun je i sam postao ratni zarobljenik, primoran da sleti u Francuskoj dok je leteo na misiji fotografskog izviđanja. Metak mu je smrskao nogu. Drugi je probušio rezervoar za gorivo. Dok je padao, bacio je fotografski aparat, iscepao karte, rasuo komadiće papira. On i njegov pilot su kliznuli s avionom tipa B.E.2c u blatnjavu njivu pšenice, isključili motor, podigli ruke uvis. Neprijatelji su dotrčali iz šume da ih odvuku od olupine. Braun je osetio smrad benzina što je curio iz rezervoarâ. Jedan Švaba je u ustima držao upaljenu cigaretu. Braun je bio poznat po uzdržanosti. *Izvinite*, doviknuo je, ali je Nemac nastavio ka njima dok mu se cigareta žarila. *Nein, nein*. Iz Nemčevih usta izvio se oblačić dima. Braunov pilot je konačno podigao ruke i zaurlao: *Stoj, jebote!*

Nemac je zastao usred koraka, zabacio glavu, ukočio se, progutao upaljenu cigaretu, pa ponovo potrčao ka avijatičarima.

Kad je čuo tu priču, neposredno pre nego što je i sam, dvadeset godina kasnije, pošao u rat, Braunov sin Baster se smejavao. *Izvinite. Nein, nein*. Kao da je Nemcu tek virio rub košulje ili je nekako prenebregao da dobro veže pertle.

BRAUN JE PREBAČEN KUĆI pre objave primirja, pa izgubio šešir visoko u vazduhu na Trgu Pikadili. Devojke su imale crvene ruževe za usne. Rubovi haljina su im se popeli skoro do kolena. Lunjao je uz Temzu, išao duž te reke dok je ona gmizala nagore, u nebo.

Alkok je stigao u London tek u decembru. Gledao je kako se muškarci u crnim odelima i s polucilindrima probijaju među ruševinama. U prolazu uz Ulicu Pimliko odigrao je fudbalsku utakmicu u kojoj je tamo-amo ćuškana okrugla

svinjska koža. Svejedno je opet osetio da se vinuo u visinu. Pripalio je cigaretu, gledao kako se dim diže i nestaje.

KAD SU SE PRVI PUT videli u Vikersovoj fabrici u Bruklendsu, početkom 1919, Alkok i Braun su se samo pogledali i odmah shvatili kako je obojici potreban nov početak. Predavanje zaboravu. Nov trenutak, sirov, dinamičan, bezratan. Činilo im se kao da žele da u stara tela stave mlađa srca. Nisu želeli da se sećaju bombi što nisu eksplodirale, ni lomljave i vatre, ni ćelija u koje su ih zaključali, ni kakve su sve provalije viđali u mraku.

Umesto toga, razgovarali su o vikers vimiju. O okretnoj spravici.

S NJUFAUNDLENDA PRETEŽNO su duvali vetrovi na istok, pa silovito i brzo prelazili Atlantik. Dve hiljade osamsto osamdeset kilometara okeana.

Njih dvojica su došla brodom iz Engleske, iznajmila sobe u hotelu *Kokren*, čekala da vimi stigne na dokove. Stigao je spakovan u četrdeset sedam velikih drvenih sanduka. U kasno proleće. U vazduhu se još osećao mraz. Alkok i Braun su unajmili ekipu da odvuče sanduke iz luke. Vezali su ih na konje i poređali u kola, avion sastavili u polju.

Ta livada je bila na obodu Sent Džonsa, na padini brda, nadmorske visine od dvesta sedamdeset metara, s močvarom na jednom kraju i borikom na drugom. Danima su zavarivali, lemili, šmirglali, šili. Spremišta za bombe su zamenili dodatnim rezervoarima za benzin. To se Braunu najviše dopalo. Koristiće bombarder u sasvim drugačiju svrhu: avionu će oduzeti rat, lišiti ga sklonosti ka pokolju.

Da bi izravnali livadu, povezali su detonacijske kapisle s fitiljima, pa dinamitom razneli krupno kamenje, oborili zidove i ograde, uklonili brdašca. Došlo je leto, ali u vazduhu se još osećala hladnoća. Preko neba su okretno preletale ptice.

Posle četrnaest dana teren je bio spreman. Za većinu ljudi to je bio samo običan komad zemlje, ali za dva pilota bio je basnoslovan aerodrom. Hodali su travnatom pistom, pratili povetarac u drveću, tražili znake u vremenskim prilikama.

GOMILE ZNATIŽELJNIKA su se sjatile da vide vimi. Neki od njih se nikad nisu vozili ni automobilom, a kamoli leteli avionom. Izdaleka je letelica izgledala kao da je pozajmila oblik vilinog konjica. Bila je četrnaest i po metara dugačka, pet metara visoka, s rasponom krila od dvadeset tri metra. Težila je skoro šest tona kad su joj sipali tri hiljade dvesta litara benzina i sto četrdeset osam litara ulja. Pet kilograma na deset kvadratnih decimetara. Platneni okvir je imao hiljade pojedinačnih bodova. Spremište za bombe je zamenjeno gorivom koje je dovoljno za trideset sati leta. Avion je postizao maksimalnu brzinu od sto šezdeset pet kilometara na sat, kad se ne računa vetar, brzinu pri ujednačenom horizontalnom letu od sto četrdeset pet i pri sletanju od sedamdeset tri kilometra na sat. Imao je dva *Rols-Rojsova* motora s vodenim hlađenjem „igl VIII“, od po trista šezdeset konjskih snaga, ugaone brzine zaokreta sa hiljadu osamdeset obrtaja u minutu, dvanaest cilindara u dva reda po šest, a svaki je pokretao drvenu elisu sa četiri kraka.

Gledaoci su prelazili dlanovima preko podupirača, lupkali čelik, čvrkali kišobranima zategnuto platno krila, deca su ispisivala imena po donjoj strani trupa.

Fotografi su navlačili crne tkanine preko objektiva. Alkok se kreveljio pred aparatima, zaklanjao šakom oči kao drevni istraživači. *Drži ga!*, vikao je pre nego što bi skočio tri metra na mokru travu.

U NOVINAMA JE PISALO kako je sad sve moguće. Svet je postao sićušan. U Parizu je osnovana Liga naroda. V. E. B. Du Bois je sazvaio Sveafrički kongres sa delegatima iz petnaest zemalja. U Rimu su se slušale džez ploče. Radio-zaljubljenici su koristili vakuumske cevi da prenose signale stotinama kilometara. Uskoro će možda biti moguće čitati dnevna izdanja *San Francisko igzaminera* u Edinburgu, Salzburgu, Sidneju ili Stokholmu.

U Londonu je lord Nortklif iz *Dejli mejla* obećao deset hiljada funti onima koji prvi slete na jednu ili drugu stranu Atlantskog okeana. U tome su želela da se okušaju bar još četiri tima. Hoker i Griv su se već srušili u vodu. Ostali, kao što su Brekli i Ker, bili su na obali i čekali da se promeni vreme. Let treba da se obavi u sedamdeset dva sata. Bez prekida.

Šušalo se o bogatom Teksašaninu koji bi da pokuša, o ugarskom knezu i, što je najgore od svega, Nemcu iz *Luftstreitkräfte*,* koji se za vreme rata usavršio u dalekometnim bombardovanjima.

Pričalo se da je glavni urednik *Dejli mejla*, sin lorda Nortklifa, dobio čir razmišljajući o mogućoj nemačkoj pobedi.

„Švaba! Prokleti Švaba! Bože sačuvaj!“

Slao je izveštače da otkriju je li moguće da neprijatelj, čak i poražen, može da isprednjači u toj trci.

---

* Naziv nemačke ratne avijacije od 1916. do 1920. kada je raspuštena prema uslovima Versajskog mira. (Prim. prev.)

U Flit stritu, u slovoslagačkoj prostoriji gde se polagao još vruć štampani materijal, hodao je tamo-amoo i neprekidno smišljao moguće naslove. S unutrašnje strane sakoa supruga mu je ušila britansku zastavu, koju je on trljao kao molitveno platno.

„Hajdete, momci“, mrmljao je za sebe. „Jen’ dva. Sad za Britaniju.“

SVAKOG JUTRA SU SE dva avijatičara budila u hotelu *Kokren*, doručkovala ovsenu kašu, jaja, slaninu, prepečen hleb. Zatim su se vozili strmim ulicama, pa Šumskim drumom, prema travnatoj livadi presvučenoj ledom. S mora je duvao vetar u žestokim udarima. Letačka odela su opremili žicama kako bi ih zagrevali preko akumulatora, a prišili su i dodatno krzno na unutrašnje strane kapa, rukavica, čizama.

Prošlo je nedelju dana. Dve nedelje. Vremenske prilike su ih zadržale. Oblak. Oluja. Prognoza. Svakog jutra su se brižljivo brijali. Taj obred su izvodili na drugom kraju livade. Postavili su čelični umivaonik pod platnenim šatorom s malim gorionikom na gas da ugrije vodu. Kao ogledalo koristili su metalnu ratkapnu. Brijачe su držali u letačkom priboru za trenutak kad slete: želeli su da, stignu li do Irske, svakako budu sveži, pristojno obrijani, prikladni podanici Imperije.

Sve dužih junskih večeri popravili bi kravate, seli pod vrh vimijevog krila, pa rečito odgovarali na pitanja kanadskim, američkim i britanskim izveštačima koji su se okupljali zbog njihovog leta.

Alkok je imao dvadeset šest godina. Bio je iz Mančestera. Vitak, lep, smeo, od onih ljudi koji gledaju pravo preda se, ali su skloni smehu. Imao je riđu kosu. Neoženjen, govorio je kako voli žene, ali još više motore. Ništa ga više nije radovalo

---

nego da izvadi sve iz utrobe nekog rols-rojsa, pa to opet sastavi. S novinarima bi podelio svoje sendviče: na hlebu bi često ostao otisak ulja s prstiju.

Braun je sedeo na drvenom sanduku pored Alkoka. Već je izgledao staro i sa trideset dve godine. Zbog ranjene noge bio je primoran da nosi štap. Rođen je u Škotskoj, ali je odrastao blizu Mančestera. Roditelji su mu bili Amerikanci, pa je govorio s blagim jenkijevskim naglaskom koji je gajio najbolje što je umeo. Sebe je smatrao za čoveka iz srednjoevropske oblasti. Čitao je Aristofanove antiratne komedije i dozvoljavao je sebi pomisao kako bi bio srećan da živi stalno leteći. Bio je povučen, ali nije voleo usamljenost. Neki su smatrali da izgleda kao vikar, ali oči su mu sijale beskrajnim plavetnilom, a nedavno se verio s mladom lepoticom iz Londona. Pisao je Ketlin ljubavna pisma i govorio joj kako bi mogao da baci štap na zvezde.

„Zaboga“, kazao je Alkok, „zaista si joj to rekao?“

„Još kako.“

„A šta je ona kazala?“

„Kazala je da bih mogao da ostanem bez štapa.“

„Ah! Sredila te je.“

Na sastancima s novinarima Alkok se isticao. Braun je plovio tišinom igrajući se šnalom za kravatu. U unutrašnjem džepu je nosio pljosku s brendijem. Povremeno bi se okrenuo, raširio košulju i gucnuo.

Alkok je i sam pio, samo glasno, javno, veselo. Oslonjen na šank u hotelu *Kokren* pevao je *Vladaj, Britanijo* toliko netačno da se činilo da to namerno radi.

Meštani – uglavnom ribari i nekolicina drvoseča – lupali su po drvenim stolovima i pevali pesme o ljubljenima izgubljenim na moru.

Pevalo se do kasno u noć, dugo pošto bi Alkok i Braun otišli u krevet. Čak i sa četvrtog sprata čuli su tužne melodije što se prekidaju naletima smeha, pa opet, još kasnije, zvečanje klavira i *Javorovog lista reg*.

*Ma beži, čoveče,
mogu da opčinim naciju
da pomerim gravitaciju
uz Javorovog lista reg*

ALKOK I BRAUN SU USTAJALI u zoru, pa čekali da se razdani. Okretali su lica vetru i suncu. Hodali su poljem. Igrali džin remi. Opet čekali. Bio im je potreban topao dan, jaka mesečina, blagonaklon vetar. Pretpostavljali su da mogu da obave let za manje od dvadeset sati. Podbačaj nije dolazio u obzir, ali je Braun u tajnosti napisao oporuku, u kojoj sve što ima ostavlja Ketlin, pa ju je u kovertu držao u unutrašnjem džepu bluze.

Alkok se nije baktao s testamentom. Sećao se užasa rata, ponekad još iznenađen što se uopšte budi.

„To što sad na mene mogu da bace prave su trice.“

Dlanom je pljesnuo vimijev bok, pogledao oblake što se skupljaju daleko na zapadu.

„Osim možda još proklete kiše.“

U JEDNOM POGLEDU nadole obuhvataju se dimnjaci i ograde, tornjevi, kako vetar češlja travu u srebrnaste talase, reke što preskaču jarke, dva belca kako mahnito galopiraju poljem, dugačke trake kamenja pomešanog s katranom što se pre-tapa u zemljane puteve – šumu, makiju, štale, štavionice,

brodogradilišta, ribarske barake, fabrike za preradu bakalara, zajednička dobra, lebdimo na moru adrenalina i – gle! Tedi, tamo dole, lobanja u potoku, ćebe na pesku, devojčica s kanticom i lopaticom i žena što zadiže rub suknje, a tamo, vidi, onaj momčić u crvenom džemperu što tera magarca uz obalu, hajde da napravimo još jedan krug, da ushitimo momka s malo senke...

DVANAESTOG JUNA UVEČE izvode još jedan probni let, ovog puta po mraku da bi Braun proverio Samnerove karte. Tri hiljade sedamsto četrdeset metara. Kabina otvorena prema nebu. Hladnoća je svirepa. Njih dvojica čuče iza vetrobrana. Čak im se i vrhovi vlasi lede.

Alkok se trudi da oseti avion, da mu odmeri težinu, nagib, težište, dok se Braun bavi obračunavanjem. Pod njima novinari čekaju da se avion vrati. Livada je oivičena svećama u kesama od mrkog papira, što označavaju pistu. Kad se vimi prizemlji, sveće popadaju i kratko gore u travi. Ondašnji dečaci trče s kanticama da ugase plamen.

Avijatičari siđu s aviona i začuje se raštrkan pljesak. Iznenadi ih kad saznaju da je tamošnja novinarka Emili Erlik najozbiljnija od svih. Nikad ne postavi ni jedno jedino pitanje, već uvek stoji tu negde, s pletenom kapom i rukavicama, i zapisuje u svesku. Niska i nimalo moderno široka. Od četrdeset i nešto, možda pedeset i nešto godina. Kreće se teškim korakom po blatnjavom sletištu. Nosi drveni štap. Gležnjevi su joj grozno otekli. Podseća ih na žene koje rade u poslastičarnici ili za tezgom u bakalnici, ali znaju da ima britko pero. Vidali su je u hotelu *Kokren*, gde živi već više godina sa ćerkom Loti. Ta sedamnaestogodišnjakinja rukuje fotoagrafskim aparatom sa začuđujućom lakoćom i stilom, prosto

---

flertuje s njim. Za razliku od majke, ona je visoka, vitka, čila, ljubopitljiva. Lako se nasmeje i voli da šapuće majci u uvo. Čudan su par. Majka ne govori, ćerka fotografiše i postavlja pitanja. Ostale novinare izbezumljuje što se mlada devojka meša u njihov teren, ali pitanja su joj oštra, pronicljiva. *Koliki pritisak vetra može podneti tkanina krila? Kakav je osećaj kad ispod vas nestane more? Imate li draganu u Londonu, gospodine Alkok?* Majka i ćerka vole da zajedno pređu polja kad obave posao, Emili se uputi u hotelsku sobu, gde sedi i piše članke, Loti prema teniskim terenima, gde igra satima.

Emilino ime stoji ispod naslova u izdanju *Ivning telegrama* četvrtkom, skoro uvek uz jedan ćerkin snimak. Jednom nedeljno ima odredbu da piše o čemu hoće: o nesrećama u ribolovu, o mesnim sporovima, političke komentare, o drvnoj industriji, sifražetkinjama, užasima rata. Čuvena je po neobičnim digresijama. Jednom se usred članka o mesnom sindikatu prebacila na recept za patišpanj u dvesta reči. Drugi put je analizirajući govor guvernera Njufaundlenda zalutala u finu umešnost čuvanja leda.

Alkoka i Brauna su upozorili da se čuvaju jer su majka i ćerka prema svim pričama bile sklone nostalgiji i imale vatrenu irsku narav. Ipak su se njima obe dopale, i Emili i Loti, kao i čudna oštrina koju su davale svetu, majčini neobični šeširi, njene dugačke haljine, ljubopitljiva ćutanja, živ korak njene visoke ćerke po gradu, s teniskim reketom što je lupka po listovima.

Osim toga, Braun se upoznao s Emilinim izveštajima u *Ivning telegramu* i smatrao da su među najboljima koje je čitao: *Danas je nebo nad Signal Hilom dokoličarsko. Čekić udara po sletištu kao mnogo zvona. Sunce svake večeri seda sve sličnije mesecu.*

TREBA DA KRENU u petak, trinaestog. Tako avijatičari varaju smrt: izaberi nesrećan dan, pa mu prkosi.

Kalibrirali su kompase, obračunali tabele kurseva, spremili radio-aparat, oko osovina obavili prigušivače udara, šelakom premazali rebra, osušili aerolak na platnu krila, pročistili vodu za hladnjak. Pregledali i proverili sve zakivke, rascepke, sve kopče. Ručice za upravljanje pumpom. Magne- te. Akumulator za zagrevanje letaćkih odela. Izglancali cipele. Pripremili termose s vrelim čajem i supom. Spakovali brižlji- vo isečene sendviče. Pažljivo štriklirali spiskove. *Horlikovo* mleko u prahu sa žitaricama. Štangle *Frajeve* čokolade. Po četiri štapića od sladića. Boca od pola litra brendija za slučaj nužde. Pod letaćke kape postavljene krznom stavljaju gran- čice belog vresa za sreću i unose dve preparirane životinje – obe crne mačke – jednu u prostor ispod vetrobrana, drugu vezuju za podupirač iza kabine.

Tad se priklone oblaci, kiša se spusti na zemlju, pa ih vremenske neprilike unazade za dan i po.

U POŠTI U SENT DŽONSU Loti Erlik preskoči rešetkastu senku na podu, pa pride šalteru s tri prečage za kojim službenik zadigne crni štitnik za oči i pogleda je. Ona mu gurne preko pulta zatvoren koverat.

Kupi marku od petnaest centi iz Kabotove serije i kaže službeniku kako želi da dobije i marku od jednog dolara posebno izdatu za prekoatlantske pošiljke.

„O, mlada damo“, kaže on, „više ih nema, ne. Odavno su rasprodate.“

UVEĆE BRAUN PROVEDE mnogo vremena dole, u predvorju hotela, i šalje poruke Ketlin. Snebiva se preko telegrafa, svestan da i drugi mogu da mu pročitaju reči. Sav je ozbiljan. Stegnut.

Za nekog od tridesetak godina sporo ide stepenicama, snažno udara štapom o drveni pod. Telom mu struje tri brendija.

Čudno komešanje svetlosti spusti se niz ogradu i on ugleda odraz Loti Erlik u ogledalu s kitnjastim drvenim ramom na vrhu stepeništa. Na tren je devojka sablasna, obris joj se pojavi u ogledalu, postaje sve jasniji, viši, riđokos. Na sebi ima kućnu haljinu, spavaćicu i papuče. Oboje se trgnu kad ugledaju ono drugo.

„Dobro večé“, kaže Braun, pomalo zaplicući jezikom.

„Toplo mleko“, kaže devojka.

„Molim?“

„Nosim majci toplo mleko. Ne može da zaspi.“

On klimne glavom i dotakne zamišljen obod šešira, pomeri se da prođe pored nje.

„Ona nikad ne spava.“

Obrazi joj se crvene, pomalo joj je neprijatno što je zatečena u hodniku u kućnoj haljini, pomisli on. Ponovo pridigne nepostojeći šešir i odbaci bol u ranjenoj nozi, pa se popne uz još tri stepenika, a brendi mu secka misli. Ona zastane dva stepenika ispod njega i kaže zvaničnije nego što je potrebno: „Gospodine Braune?“

„Da, mlada damo?“

„Jeste li spremni za ujedinjenje kontinenata?“

„Da budem sasvim iskren“, odgovori Braun, „prethodno bi mi prijala dobra telefonska veza.“

Ona se spusti još jedan stepenik, digne šaku do usta kao da će se nakašljati. Podigne obrvu kao da je već dugo kopka neko uporno pitanje.

„Gospodine Braune.“

„Gospođice Erlik?“

„Smatrate li da bi to bilo užasno nametljivo?“

Hitro spusti pogled na pod. Zastane kao da je upravo uz vrh jezika prislonila izvestan broj nasumičnih reči, čudnih stvorića bez sposobnosti da poteku, a ona ne može da ih izrazi. Stoji i odmerava ih pitajući se hoće li se prevaliti. Braun pretpostavlja da i ona, kao i svi ostali u Sent Džonsu, traži priliku da sedne u kabinu ako bude još jednog probnog leta. To je, naravno, nemoguće, nikog ne mogu da povedu gore, a najmanje mladu ženu. Nisu čak dozvolili ni novinarka da sede u avionu dok je na zemlji. Radi se o obredu, o sujeverju, to on ne bi mogao da uradi, ali se pita kako da joj to objasni, sad se oseća kao da je u zamci, kao žrtva vlastitih noćnih šetnji.

„Je li suviše nametljivo“, pita ona, „ako vam nešto dam?“

„Nipošto nije.“

Ona zadovoljno savladava stepenice i trči hodnikom do svoje sobe. Mladost tela izbija joj iz kretnji pod belinom kućne haljine.

On skupi oči, protrlja čelo, čeka. Možda neku amajliju? Suvenir? Uspomenu? Šašav je, eto, što joj je uopšte pružio priliku za razgovor. Trebalo je da kaže ne. Da ne čačka. Da ode u sobu. Da nestane.

Ona se pojavi u dnu hodnika, kreće se odsečno i hitro. Pod kućnom haljinom joj se vidi trougao bele kože na vratu. On oseti oštru i iznenadnu želju da vidi Ketlin, pa mu je drago zbog čežnje, pogrešnosti trenutka, zbog čudno zavojitog stepeništa, ovog udaljenog hotela, preterivanja s brendijem. Nedostaje mu verenica, sušto i jednostavno. Voleo bi da je kod kuće. Da se zbije uz ono tanko telo, da gleda kako joj kosa pada po ključnoj kosti.

Prilično stegne ogradu kad mu Loti priđe. Ona u levoj ruci nosi komad papira. On pruži ruku. Pismo. To je sve. Pismo. Zagleda ga. Adresirano je na porodicu Kork. U Ulici Braun, ni manje ni više.

„Majka ga je napisala.“

„Je li tako?“

„Možete li da ga stavite u torbu s poštom?“

„Uopšte nije nametljivo“, kaže joj, spusti koverat u unutrašnji džep bluze i još jednom se okrene na stepeništu.

UJUTRO GLEDAJU KAKO Loti izlazi iz hotelske kuhinje, nahe-rene riđe kose, kućne haljine zatvorene do grla, čvrsto vezane. Nosi poslužavnik sa sendvičima uvijenim u voštanu mesarsku hartiju.

„Sendviči sa šunkom“, kaže ona pobedonosno i spusti ih pred Brauna. „Napravila sam ih posebno za vas.“

„Hvala vam, mlada damo.“

Ona pođe trpezarijom i mahne preko ramena.

„To je novinarkina ćerka?“

„Tako je.“

„Malo su ćušnute, a?“, kaže Alkok navlačeći letaćku jaknu zagledan kroz prozor u maglu.

JAK VETAR STIŽE sa zapada u neujednačenim naletima. Već kasne dvanaest sati, ali sad je kucnuo čas – magla se digla i dugoročni vremenski izveštaji su povoljni. Nema oblaka. Nebo nad njima izgleda kao naslikano. U početku je brzina vetra velika, ali verovatno će se svesti na oko dvadeset čvorova. Kasnije će se pojaviti mesec. Penju se uz sporadično bodrenje, kače sigurnosne pojaseve, još jednom proveravaju

instrumente. Kratko salutiranje startera. Kontakt! Alkok otvara ventil za dovod goriva i oba motora dovodi do pune snage. Daje znak da se uklone drveni podmetači za točkove. Mehaničar se sagne, zagnjuri se ispod krila, stavi pod miške podmetače, uzmakne, odbaci ih. Visoko podigne obe ruke. Iz motora izleti dim. Elise se obrću. Vimi je okrenut u oluju. Pod blagim uglom prema vetru. Nagore. Hajde sad, hajde. Dašak ulja koje se greje. Ubrzati i dići se. Neverovatna rika. Drveće se nazire u daljini. Jarak za isušivanje preti na drugom kraju. Ništa ne govore. Ni *Velikog mi Skota*. Ni *Glavu gore, matori*. Mile napred teturajući se u vetar. To zabrinjava. Sad sporije nego ikad. Uz nagib. Danas je avion težak. Nosi mnogo benzina. Sto metara, sto dvadeset, sto sedamdeset. Presporo se kreću. Kao kroz pihtije. Teskoba kabine. Znoj skupljen iza kolena. Motori snažno tutnje. Vrhovi krila se savijaju. Pod njima se povija i kida trava. Truckaju se po tlu. Dve stotine pedeset. Letelica se pridigne, pa opet uzdahne, zapara zemlju. Za ime boga, Džeki, diži je. Na kraju piste uzdiže se niz tamnih borova, sve im je bliži, i bliži, još bliži. Koliko ih je poginulo ovako? Cimaj je natrag, Džeki momče. Zanesi je u stranu. Prekidaj. Odmah. Tri stotine metara. Gospode Savaote. Nalet vetra podigne levo krilo pa se malo nagnu udesno. I tad ga osete. Hladno nadimanje vazduha u stomaku. Dižemo se, Tedi, dižemo se, gledaj! Lagani uspon, sasvim mali porast raspoloženja, i avion je nekoliko pedalja iznad zemlje, dignutog kljuna, a vetar mu zviždi kroz podupirače. Koliko je visoko ono drveće? Koliko ih je poginulo? Koliko naših je palo? Braun preobražava borove u moguću buku u svesti. Pljesak kore. Režanje stabala. Štektanje grančica. Smrskavanje. Čekaj, čekaj. Grlo i dalje stegnuto od užasa. Malo se pridignu sa sedišta. Kao da bi to olakšalo težinu aviona pod njima. Sad više, hajde. Nebo nad borovima je nalik okeanu.

Diži je, Džeki, zaboga, diži je. Evo drveća. Evo ga. Šalovi im prvi put zalepršaju i zatim čuju tapšanje granja pod sobom.

„BILO JE MALO čupavo!“ zagrmi Alkok da nadjača buku.

ULETE PRAVO U VETAR. Prednji deo se podigne. Avion uspori. Mučno uspinjanje nad krošnjama drveća i niskim krovovima. Sad pažljivo da ne izgube brzinu. Samo je uspinji. Još više, počinju da lete pod blagim nagibom. Samo polako, matori. Ubedi letelicu. Veličanstven zaokret, sušta lepota, sušta ravnoteža, samouverenost svoje vrste. Održavaju visinu. Sad je nagib još manji. Sve dok vetar ne zaduva u rep, prednji deo se spusti i brzo digni, i oni su zaista krenuli.

Mahnu dole starteru, mehaničarima, meteorološkim službenicima, nekolicini dokoličara. Nema Emili Erlik iz *Ivning telegrama*, nema Loti: majka i ćerka su već otišle, rano završile posao. Propustile su poletanje. Baš šteta, misli Braun. Lupne se po unutrašnjem džepu jakne, gde mu i dalje stoji ono pismo.

Alkok obriše znoj sa čela, pa mahne njihovoj senci na poslednjem komadu kopna i upravi avion umerenom brzinom nad more. Linija zlatnog žala. Brodići poskakuju u luci Sent Džons. Igračke u kadici.

Alkok dohvati primitivni telefon, skoro vikne u njega: „Hej, matori.“

„Da?“

„Izvini zbog ovog.“

„Zbog čega?“

„Nisam ti rekao.“

„Šta mi nisi rekao?“

Alkok se ceri i gleda u vodu. Lete već osam minuta, na trista metara visine, s vetrom u leđa od trideset pet čvorova. Nagnu se nad zalivom Konsepsen. Voda je siva pokretna strunjača. Mestimično obasjana suncem i bleštava.

„Nikad nisam naučio da plivam.“

Braun se na tren zapanji – pomisli na prinudno sletanje u more, na mlataranje rukama u vodi, na plutanje na drvenom podupiraču ili držanje za rezervoare koji se okreću. Zar nije Alkok otplivao na obalu kad je pogođen nad zalivom Suvla? Pre toliko godina. Ne, nisu prošle godine. Samo meseci. Braunu je čudno, veoma čudno, da mu je ne tako davno metak probo butinu i sad, danas, nosi taj komadić preko Atlantika prema braku, prema drugoj prilici. Čudno je što je uopšte tu, na toj visini, nad tim nepreglednim sivilom, da mu *Rols-Rojsovi* motori paraju uši, drže ga u vazduhu. Alkok ne ume da pliva? To svakako nije tačno. Možda, misli Braun, treba ja da mu kažem istinu. Nikad nije prekasno.

Nagne se nad mikrofon telefona i predomisli se.

UJEDNAČENO SE DIŽU. Jedan uz drugog u otvorenoj kabini. Oko ušiju im navaljuje leden vazduh. Braun kuca poruku za kopno na otpremniku: *Sve u redu i pokrenuto*.

Telefon se sastoji od niza žica uvijenih oko njihovih vrata da bi prihvatao vibracije govora. Za slušanje imaju slušalice pod letačkim kapama.

Dvadeset minuta leta i Alkok zavlači ruku pod kapu pa odatle kida nezgrapne slušalice i baca ih u plavetnilo. Suviše žuljaju, pokazuje rukom.

Braun mu jednostavno digne palčeve. Ipak šteta. Sad više neće imati drugi put komuniciranja – samo će žvrljati poruke i mrdati rukama, ali odavno su već iscrtali u umu pokrete

onog drugog: svaki trzaj je vrsta govora, nedostatak glasa prisustvo tela.

Kape, rukavice, jakne i čizme do kolena postavljene su im krznom. Pod svim tim nose *Barberijeve* kombinezone. Na svakoj visini, čak i iza kosog vetrobrana, biće ledeno.

Dok se pripremao, Alkok je tri večeri proveo u hladnjači u Sent Džonsu. Jedne noći je legao na gomilu uvijenog mesa i nije uspeo da zaspi. Nekoliko dana kasnije Emili Erlik je napisala u *Ivning telegramu* da je još smrdeo kao tek istražirana goveđa slabina.

ONA STOJI SA ČERKOM na prozoru na trećem spratu, ruku naslonjenih na drveni ram. U početku su ubeđene da je to varka, da je ptica u prvom planu. No onda začuje tih bruji motorâ, pa obe shvate da su propustile trenutak – a nemaju ni sliku – ali ipak oseće neobično ushićenje kad ga spaze u daljini, kad avion nestane na istoku, srebrn, ne siv, uokviren objektivom hotelskog prozora. *Ovo je pobeda čoveka nad ratom, trijumf izdržljivosti nad pamćenjem.*

Napolju je plavo nebo bez oblačka i beskrajno. Emili voli šum koji proizvodi mastilo kad ga puni u nalivpero, zvuk kad se ono naliveno zavrne. *Dva muškarca lete bez prekida preko Atlantika s vrećom pošte, belim platnenim džaćićem sa sto devedeset sedam pisama, s naročitim markama, pa ako uspeju, biće to prva avionska pošta koja će preći iz Novog sveta u Stari.* Sasvim nova misao: *prekoatlantska avionska pošta.* Isprobava tu rečenicu, zapisuje je na papir, piše je stalno iznova, *prekoatlantska, preko atlasa, preko mora.* Razdaljina je konačno savladana.

ISPOD PLIVAJU LEDENE sante. Grubo izbrazdano more. Znaju da povratka nema. Ostaje im matematika. Da pretvore gorivo u vreme i razdaljinu. Da brzinu prilagode optimalnom sagorevanju. Da znaju uglove i oštre ivice i rastojanje između njih.

Braun briše vlagu sa zaštitnih naočara, zavlači ruku u drveni pregradak iza glave, uzima sendviče, odvija voštani papir. Pruži jedan Alkoku, koji ruku u rukavici drži na ručici krmila visine. To je nešto što, među ostalim, izaziva Alkoku osmeh na usnama: kako je neobično žvakati sendvič s maslacem i šunkom koji je napravila mlada žena u hotelu u Sent Džonsu više od trista metara pod njima. Sendvič je još ukusniji zbog udaljenosti na koju su već stigli. Pšenični hleb, sveža šunka, blag senf umućen s maslacem.

Uzima termos sa vrelim čajem, odvije poklopac, pusti da izađe para.

Buka im prožima tela. Povremeno je posmatraju kao muziku – ritam koji vodi od glave, preko grudi, do nožnih prstiju – ali onda se trgnu iz ritma i on postane opet obična buka. Sasvim su svesni da bi za vreme leta mogli da ogluve i da bi tutnjava mogla zauvek da ostane u njima, da je njihova tela nose kao ljudski gramofoni, pa bi ih, pređu li na drugu stranu, i dalje, zauvek, nekako čuli.

ODRŽAVANJE NA ZACRTANOM kursu stvar je genijalnosti i magije. Braun mora da upravlja pomoću svih dostupnih sredstava. Bejkerov navigacioni instrument stoji na podu kabine. Računar kursa i razdaljine stegnut je uz bok trupa aviona. Pokazivač skretanja smešten je pod sedište, pored libele kojom se meri nagib. Sekstant je zakačen za komandnu tablu. Tu su tri kompasa, i svaki će svetleti u mraku.

Sunce, mesec, oblak, zvezde. Ako sve ostalo zakaže, pribeći će navigaciji pomoću proračunavanja puta.

Braun klekne na sedište i pogleda preko ruba kabine. Uvija se i okreće, proračunava koristeći se obzorjem, morskom površinom i položajem sunca. Piše u beležnicu: *Letelicu držati bliže sto dvadeset nego sto četrdeset*, te čim je čušnuo cedulju na drugu stranu malene kabine, Alkok sasvim ovlaš prilagođava komande, dovodi u red avion, drži ga na tri četvrtine brzine revnosno pazeći da previše ne upinje motore.

Veoma liči na upravljanje konjem to kako avion različito leti za vreme putovanja, pri promeni težine zbog sagorelog goriva, galopiranju motora, reakciji na dodir komandnih instrumenata.

Otprilike na svakih pola sata Braun primeti da je vimi nešto teži u kljunu, pa gleda kako Alkok vrši pritisak unazad na ručicu da bi poravnao avion.

Alkokovo telo je u svakom trenutku povezano s letelicom: ne sme da digne ruke s kontrolnih instrumenata, čak ni na sekund. Već oseća bol u ramenima i na vrhovima prstiju: nisu prešli još ni trećinu puta, a bol mu se uglavio u svako vlakno.

KAD JE BIO MALI, Braun je išao na trkalište u Mančesteru da gleda konje. Vikendom, kad su džokeji trenirali, Braun je trčao s unutrašnje strane salfordske staze, krug za krugom pa, što je bio stariji, sve je više širio krug i pomerao obim nadalje.

Onog leta kad je napunio sedam godina, iz Amerike su stigli poštanski jahači *Poni ekspresa* i postavili *Reviju Divljeg zapada* uz reku Irvel. Njegovi ljudi. Iz zemlje njegovih roditelja. Amerikanci. Braun je želeo da sazna ko je zapravo.

Kauboji su stajali na poljani i vrteli laso. Bilo je tu divljih konja, bufala, mazgi, magaraca, cirkuskih konja, nekoliko divljih vapiti jelena. Lunjao je oko ogromnih naslikanih

---

pozadina s prerijskim požarima, peščanim olujama, suvim žbunjem što se kotrlja, tornadima. Ipak su ga najviše zapanjili Indijanci koji su šetali po čajdžinicama u Salfordu s bogatim perjanicama. Braun ih je pratio, tražio im autogram. Ubojiti Grom je pripadao plemenu Crne stope. Njegova žena Džozefina bila je kaubojka oštrog oka za nišanje, a oblačila se u brižljivo sašivene kožne mantile i nosila revolvere u futrolama. Krajem leta njihova ćerka Besi dobila je difteriju, pa kad je izašla iz bolnice, preselili su se u Ulicu Tomas u Gortonu, odmah pored Braunovih tetke i teče.

Nedeljom po podne Braun je stizao biciklom u Gorton i pokušavao da vidi nešto kroz prozor njihove kuće, nadajući se da će spaziti blesak kovanica na perjanici. Međutim, Ubojiti Grom je isekao kosu, a žena mu je stajala s keceljom uz ognjište i spremala jorkširski puding.

NEKOLIKO SATI PO POČETKU leta Braun začuje tiho pucanje. Stavi zaštitne naočare, nagne se preko trupa aviona, i vidi kako se elisica bežičnog generatora kratko beskorisno okreće, striže, pa se odlomi. Sad nemaju ni radio. Nemaju veze ni sa kim. Jedno pucanje može dovesti do drugog. Zamori se komad metala, i čitav avion može da se raspadne.

Braun ume žmureći da vidi šahovsku tablu aviona. Zna sve gambite u dušu. Hiljadu sitnih poteza koji mogu da se izvedu. Dopada mu se kad sebe zamisli kao središnjeg pešaka, sporog, metodičnog, okrenutog napred. Njegova smirenost je slična napadu.

Sat kasnije začuje se zveketanje koje Alkoka podseti na Hočkisonov mitraljez. Pogleda Brauna, ali ovaj je već shvatio. Pokaže mu desni motor gde je naprslo parče izduvne cevi i kidalo se. Sija crveno, pa belo, a onda skoro prozirno. Jato

---

varnica plane iz motora kad se odvali komad zaštitnog metala. On na tren poleti nagore, gotovo brže od samog aviona, a onda odleti u vazдушnu struju iza elise.

Nije kobno, ali kad istovremeno pogledaju otkinutu cev, kao u odgovor buka motora se udvostruči. Sad će ostatak puta morati s tim da se pomire, ali Alkok zna da urlanje motora može uspavati pilota, da taj ritam može čoveka da uljuljka pa da zadrema i onda udari u talase. Mahnito se trudi – oseća mašinu u mišićima. Trzaj duž tela. Iscrpljenost uma. Stalno izbegava oblake. Stalno traži optičku liniju. Stvara bilo kakav moguć horizont. Mozak izmišlja nepostojeće zaokrete. Unutrašnje uho izravnavava uglove dok jedino čemu još može zaista da se veruje ne ostane san da se tamo stigne.

KAD UĐU U SLOJ između oblaka, ne hvata ih panika. Navuku kape postavljene krznom, nameste zaštitne naočare, obaviju šalove preko usta. To je to. Užas od mogućeg zaslepljenja snegom. Izgledi da lete naslepo. Oblak gore. Oblak dole. Treba da prođu između.

Popnu se da uteknu, ali oblak ostaje. Spuste se. I tamo je. Zgusnuta vlaga. Ne mogu samo da je oduvaju. Kad ja dunem i vatru sunem. Letačke kape, lica, ramena, sve im je nato-pljeno vlagom.

Braun se zavali i čeka da se razbistri pa da povede avion kako treba. Na vrhu krila očekuje odsjaj sunca ili proboj u plavetnilo, kako bi pronašao liniju horizonta, brzo proračunao, gađao sunce da nađe geografsku dužinu.

Letelica se ljulja s jedne na drugu stranu, skreće u turbulenciji. Iznenada gubi visinu. Oni se osećaju kao da su im sedišta otkazala podršku. Ponovo se dižu. Neprekidna buka. Udarac. Srce preskoči.

Svetlo čili, naiđu na još jednu pukotinu u gornjem sloju oblaka. Sunce zalazi crveno. Pod njima Braun nakratko ugleda more. Vijuga lepote u deliću sekunda. Dohvati libelu s poda. Nagne je, ispravi. Hitro sračuna. *Približno smo na 140 čvorova, okvirno na kursu, nešto više na jug i istok.*

Dvadeset minuta kasnije naiđu na još jedan ogroman nasip od oblaka. Dignu se do procepa između slojeva. *Nećemo izbiti iznad oblaka do zalaska. Treba da sačekamo mrak i zvezde. Možeš li da se digneš, recimo, za 60 stepeni?* Alkok klimne glavom, nagne avion, uvija ga polako kroz prostor. Kroz maglu bljuje crvena vatra.

Obojica su svesni igre koju um može igrati kad si uhvaćen u oblaku. Čovek može pomisliti da je avion poravnat u vazduhu čak i kad leži postrance. Mašina može da se nagne ka propasti, a oni mogu leteti bezbrižno dalje ili se srušiti u vodu bez upozorenja. Moraju biti pripravnici i na najmanji pogled na mesec ili zvezde ili liniju horizonta.

Toliko o glupoj vremenskoj prognozi, žvrlja Braun, a prema Alkokovoj reakciji, prema blagom trzaju motora, neznatno opreznijem pokretu, shvata da je i ovaj zabrinut. Kapljice vlage klize nagore po otvorenom vetrobranu. Akumulator postavljen na sedište između njih dvojice i dalje šalje slabe impulse toplote kroz žice u kombinezonima, ali oko njih vlada oštra hladnoća.

Braun klekne na sedište, nagne se preko ruba da vidi može li da nađe neki procep, ali njega nema.

Nema vidnog polja. 2000 metara. Letimo isključivo pomoću proračunavanja puta. Moramo se probiti kroz gornje delove oblaka. I grejanje brzo jenjava!

ZVONE IM KOŠČICE u ušima. Buka im se zarila u lobanje. U malu belu prostoriju njihovog uma. Udar buke s jednog na drugi zid. Braun povremeno oseća da motori hoće da mu prsnu iza očiju, nešto metalno podivlja, sad je nemoguće otarasiti ga se.

PRVO POČNE KIŠA. Zatim sneg. Izgleda da će i ledena kiša. Kabina je projektovana da odoli većini vremenskih neprilika, ali grad može na parčiće da pocepa platno na krilima.

Podignu se u mekši sneg. Nema svetlosti. Nema olakšanja. Sklone se dole jer oluja tupo udara oko njih. Još snega. Sad je teže. Spuste se još jednom. Pahulje im štipaju obraze i tope im se niz grlo. Ubrzo im se zabeli i oko stopala. Kad bi mogli da se popnu iznad i pogledaju dole, videli bi mali otvoren prostor s dve prilike s pilotskim kapama što šibaju kroz vazduh. Čak i čudnije od toga. Pokretnu prostoriju, u pomrčini, kroz jauk vetra, dva muškarca s gornjim delom tela sve beljim i beljim.

Kad Braun osvetli baterijskom lampom kontrolne uređaje iza glave, vidi da je sloj snega već zaklonio brojčanik merača prelivanja goriva. Nije dobro. Potreban im je merač da ih čuva od nevolje s karburatorom. Već je to radio, okretao se u kabini, opasno pružao ruke visoko nad glavom, ali nikad po ovakvom vremenu. Svejedno, to mora da obavi. Dve hiljade sedamsto metara nad okeanom. Kakva je to ludost?

Pogleda hitro Alkoka kad poskoče od turbulencije. Samo ti drži avion poravnan. Sad ne vredi da mu kaže. Ne umem da plivam, matori. Teško da bi mu izazvao osmeh.

Braun bolje navuče rukavice, čvrsto stegne naušnike, digne šal preko usta. Okrene se na sedištu. Kad se pokrene, u ranjenoj nozi oseti probadanje. Desno koleno osloni o